

Les fonts i el ball pagès

Marià Torres i Torres

De tots és més que conegut, o almanco n'haurem sentit parlar que durant l'any es celebraven uns balls a les esplanades de davant els pous, coincidint quasi sempre aquestes, amb els més antics i abundosos d'aigua, i que els trobam repartits per tota la geografia d'Eivissa. Cada pou tenia un dia assenyalat, en el qual s'hi feia la festa; en alguns casos més d'un dia. Aquestos dies assenyalats per a fer *sa ballada*, coincideixen més o menys, quasi per tots els pobles de l'Illa: Sant Cristòfol, Santa Maria, Sant Joan, Sant Roc, etc. Cal dir, com a observació curiosa, que solien caure en temps d'estiu, tal com podem veure en les festes esmentades.

Em veig obligat, abans de seguir endavant, a demanar disculpes als lectors d'aquesta pàgina, perquè quan esmenti un d'aquestos pous, es tracti d'algun de Sant Antoni de Portmany. És senzillament perquè en tenc moltes més notícies que no dels altres pobles.

Aquestes ballades vénen d'una tradició bastant antiga; tant, que fins i tot hi veig unes arrels precatalanes prou clares. De fet, que jo sàpiga, a les terres del Principat no coneixen aquestes cerimònies.

L'arrel popular, és la nota que més m'interessa fer ressenyar. Tot el poble, tota la «gens», en el sentit més ampli de la paraula, sentia com a seu aquest acte, i, encara més important, eren compartides unes emocions per tots els qui hi assistien. No importava que per ningú ni enlloc fos anunciada la festa. Tothom ja sabia que el dia de Sant Cristòfol o Santa Maria havia de deixar l'aixada per anar al ball. Agafaven una bona garrafa de vi i menjar i que no hi falti de res!

Abans he dit que hi veia en aquest ritus, una relació amb les cerimònies i creences i amb els ritus màgics de civilitzacions molt més antigues que la catalana. Examinem molt breument i només de passada, els començaments de la història de la filosofia; ens trobam que la primera passa que dona l'home, és l'assignació d'un poder diví a les forces de la naturalesa, que és el que regeix el món i la vida. Ara pens en Tales de Mileto, que amb molta raó deia que l'aigua era el començament de tot, l'«arjé» de la vida, o d'Anaxímenes que el veia en l'aire. He citat aquests dos pensadors grecs, per fer veure com l'aigua és un element natural molt important. Pensem que també els eivissencs buscaven un lloc on hi hagués aigua en abundància, per celebrar el ball.

Tales de Mileto, un gran observador de la naturalesa, dels seus fenòmens, ja va veure que on no hi havia aigua, tampoc hi havia vida.

Podem examinar aquest acte, també, com una manifestació artística de l'home. Pensem que, antigament, l'home de la prehistòria va sentir la necessitat d'expressar les seues ganes de viure i assegurar la seua supervivència, mitjançant uns ritus màgics, que tant eren pintures com cerimònies, que avui no existeixen com a tals, però que han anat evolucionant al mateix temps que s'anaven transmetent de generació en generació fins els nostres dies. Aquest art prehistòric era un art vitalista.

Tot el que he anat dient fins aquí, no és més que per a fer veure que la dansa és un element molt important dins la vida d'un poble; és un art on hi conflueixen molts d'elements: música, moviments físics, artesanía, etc. La dansa és un llenguatge mixt que expressa moltes coses a la volta. Si aplicam aquest sentit màgic al nostre *ball pagès*, entendrem perquè ni els estudiosos han sabut donar una explicació clara del sentit dels nostres balls, del que volen representar.

Per una altra banda, si ens fixam en la importància que té avui encara l'aigua, podrem entendre millor la relació i la importància que tenien aquestes festes en la vida de l'home. Al llarg de tota la història de la humanitat, l'aigua ha set un mòbil de la vida. Una afirmació com «l'aigua és vida», la podem sentir a qualsevol moment del dia; senzillament, quan hom té set i es beu un bon got d'aigua de cisterna.

L'aigua no és més que un riu que corre per dins cada home, i que l'espitja a viure.

Vull esmentar un ball molt interessant, que es celebrava el dia de Sant Cristòfol, a sa Cova d'es Peix, situada en es Caló d'es Moro, de Sant Antoni, en la qual festa, el motiu principal no era només l'aigua, sinó també el menjar, la vida animal. Aquesta cova és com un petit llac, on fins fa pocs anys s'hi guardaven llagostes i peix bo. El dia de la festa, la gent podia passejar per dins el llac amb unes barquetes que hi havia, i extasiar-se, si volia, amb la contemplació dels animals i d'aquella aigua tan clara i neta. Per falta d'espai no entraré en detalls d'aquesta cova i la deixaré per a una altra ocasió.

Un aspecte fonamental d'aquest acte és el caràcter social que representava; realment tothom compartia una mateixa emoció; pensem que allí s'hi posava tot el que es podia: música, menjar, cant, diversió, etc.

Els sonadors eren de la família i als balls hi participava tot el poble. Com és lògic, encara que el pou fos particular, per anar-hi, no s'havia de menester pagar ni un duro. Podem comparar aquest detall amb les festes que avui se celebren i que es diuen també populars i no en tenen res, perquè tots sabem que algú amb tot el que es va recaptant, s'hi fa un bon jac.

No és la meua intenció aixecar una polseguera de polèmiques, però sí que voldria convidar tothom a la lluita per recuperar aquest tipus de festa autènticament popular, on el poble sencer compartia un mateix esperit d'alegria davant la presència de l'aigua, déu de la vida, tot rodant de música, música que ja per ella mateixa expressava unes emocions col·lectives i que mitjançant uns instruments on encara s'afinava la calor i la suor de la mà de l'home, eren compartides per tothom.

Em sembla que no hem de comparar en cap moment aquestos balls dels pous, amb les festes religioses de cada poble. Ningú millor que els mateixos que hi assistiren, em refereix als balls dels pous, per dir-nos on s'estimaven més anar, si al ball de Santa Maria d'es Broll de Buscastell, o a una processó pagada, on només es tractava de baixar a s'Arraval i fer una calima.

Els estudiosos d'avui estan tots d'acord en el fet que l'art ve condicionat des de sempre per uns factors socials. Hem de situar aquestos ritus en aquell temps on encara l'art no estava corromput ni la societat dividida en classes, on encara res era meu ni teu, sinó que tot es compartia. Una vegada més hem de donar la culpa de la desaparició d'aquesta cerimònia als interessos d'aquesta societat dividida en classes que ens ha tocat viure. Realment l'art que hi havia en aquestes festes representava molt bé les aspiracions, formes de pensar i anhels del poble eivissenc.

Vull aprofitar aquest final per amollar la més forta repulsa a tots aquells que en nom del progrés i basant-se en unes raons sortides de la seua ignorància, han marginat aquest art condemnant-lo a la doble mort: la desaparició i l'oblit. Amb aquesta marginació de totes les autèntiques manifestacions de l'home, aquest s'ha tancat a ca seua on es dedica a comptar milions; i aquest és l'art del qual, desgraciadament, hem de parlar avui.

MARIÀ TORRES I TORRES